

ДА ПЫТАННЯ АБ ПАЧАТКУ МАСАВАГА ЗНІШЧЭННЯ ЕЎРАПЕЙСКІХ ЯЎРЭЯЎ У ГАДЫ ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ

А. І.Багдановіч, г. Мінск

Амаль семдзесят гадоў прайшло пасля заканчэння Вялікай Айчыннай і другой сусветнай войнаў, аднак і зараз у замежнай гістарыяграфіі працягваюць абмяркоўваць ступень адказнасці Адольфа Гітлера за знішчэнне еўрапейскіх яўрэяў. Многія гісторыкі у апошні час падвяргаюць сумневу факт існавання Халакоста. Яны сцвярджаюць, што большасць сведчанняў аб ім былі свядома сфальсіфікаваны сіяністамі для апраўдання стварэння дзяржавы Ізраіль і для вымагальніцтва грошай з Германіі і яе саюзнікаў[11]. Аднак падаўляючая большасць даследчыкаў лічаць, што план знішчэння еўрапейскіх яўрэяў існаваў, хаця на сённяшні дзень не знойдзена дакументальнага сведчання аб тым, што Гітлер аддаваў такі загад пісьмова. Так Юрген Граф піша, што ніякіх загадаў Гітлера пра фізічнае знішчэнне габрэяў, у адрозненне, напрыклад, ад загадаў аб забойстве безнадзейна хворых і пакаранні смерцю збітых амерыканскіх лётчыкаў, не знойдзена[2].

Вядомы англійскі даследчык біяграфіі А. Гітлера Дэвід Ірвінг, які грунтоўна вывучаў першакрыніцы, якія датычыліся дзейнасці фюрэра, не выявіў ніводнага дакумента, які б сведчыў пра яго дачыненне да знішчэння яўрэяў[10]. Ён нават заявіў, што прапануе "тысячу фунтаў стэрлінгаў любой асобе, якая зможа прад'явіць хоця б адзін дакумент ваеннага часу, які даказвае, што Гітлер ведаў, напрыклад, пра Асвенцым"[4]. Тыя дакументы пра знішчэнне яўрэяў, якія ўсе ж былі знойдзены, ён і яго прыхільнікі, аб'яўляюць пасляваеннымі падрабюкамі і тлумачаць тэрмін "канчатковае рашэнне яўрэйскага пытання" як перасяленне ці дэпартацыю, але ніяк не знішчэнне мільянаў яўрэяў[1].

Гісторыкі якія абгрунтоўваюць існаванне Халакоста сцвярджаюць, што план знішчэння яўрэяў існаваў, што кіраўнікі Трэцяга рэйха не раз рабілі на гэты конт цалкам адназначныя выказванні[5]. Той факт, што да гэтага часу не знойдзены прамыя дакументальныя сведчання аб існаванні загадаў фюрэра знішчаць яўрэяў трактуецца па-рознаму. Адны, спасылаючыся на ўспаміны саратнікаў А. Гітлера[6], тлумачаць гэта тым што ён наогул не любіў даваць пісьмовых загадаў і аддаваў перавагу вусным, дакладным і простым распараджэнням. У сувязі з гэтым пісьмовыя загады фюрэра на знішчэнні яўрэяў не знойдзены і не могуць быць знойдзены ў будучым. Другія лічаць, што пісьмовыя загады і распараджэнні на гэты конт усё ж існавалі і іх трэба шукаць[3]. Трэція, да якіх адносяцца гісторыкі-функцыяналісты або структуралісты, імкнуцца прынізіць асабістую ролю А. Гітлера ў ініцыяванні знішчэння заходнееўрапейскіх яўрэяў і ўсю віну спрабуюць перакласці на яго бліжэйшае акружэнне. Яны складаюць цэлую школу ў вывучэнні праблемы Халакоста і настойліва сцвярджаюць, што ён не з'яўляўся вынікам сфармуляванага фюрэрам і яго бліжэйшым акружэннем плана, а ўяўляў сабой серыю неабдуманых рашэнняў шматлікіх ніжніх чыноў адміністрацыі трэцяга рэйха [7].

Тыя ў каго не выклікае сумненняў непасрэдная адказнасць А. Гітлера за масавае знішчэнне яўрэяў у гады другой сусветнай вайны, спрабуюць даказаць яго

віну з дапамогай розных ускосных сведчанняў, якія можна знайсці ў дакументах. Найбольш удалую спробу гэтага характару зрабіў нямецкі гісторык Хрысціян Герлах, які выкарыстаў камбінацыю вядомых і новаадкрытых дакументаў, у якіх адлюстравана мноства ўскосных сведчанняў існавання загада А. Гітлера аб пачатку масавага знішчэння ўсіх еўрапейскіх яўрэяў [8]. Хрысціян Герлах датуе абвешчэнне такога загаду 12 снежнем 1941 года. Гэта дата можа паказацца надзвычай позняй таму, што задоўга да ўказанай даты вялізарная колькасць яўрэяў ўжо была знішчана. Большасць з іх прайшлі праз “крывавыя бані”, што паследавалі пасля пачатку ажыццяўлення аперацыі "Барбароса" ў СССР, гэта значыць амаль за шэсць месяцаў перад ўзгадваемай гэтым гісторыкам даты. Разам з тым гэта не значыць, што да снежня 1941 года нацысты канчаткова і дакладна вызначылі лёс нямецкіх, галандскіх, бельгійскіх і іншых заходнееўрапейскіх яўрэяў [8, с. 40].

У пачатку верасня 1941 года А. Гітлер даў дазвол на дэпартацыю нямецкіх яўрэяў з тэрыторыі Германіі на акупаваныя ўсходнія тэрыторыі. Дэпартацыя пачалася адразу ж пасля атрымання дазволу, завяршыць яе разлічвалі ўжо да канца кастрычніка, аднак з-за крайней перагружанасці чыгунак ваеннымі перавозкамі ўкласіся ў вызначаны тэрмін не ўдалося [8]. Акупацыйныя ўлады на захопленай тэрыторыі СССР не ведалі, як уладкаваць такую колькасць прыбыўшых заходнееўрапейскіх яўрэяў. Таму на месцах іх лёс вырашаўся па-рознаму. Напрыклад, у Каўнусе, каля 5000 нямецкіх яўрэяў былі расстраляны адразу пасля прыбыцця. Яўрэяў, што з кастрычніка 1941 года пачалі прыбываць у Мінск і Лодзь на першых парах размяшчалі ў гета. У канцы лістапада ў Рыгу былі накіраваны больш за 1000 нямецкіх яўрэяў, адносна якіх 30 лістапада Г. Гімлер у час тэлефоннай размовы з Гейдрыхам, загадаў: "Яўрэйскі транспарт з Берліна не знішчаць!". Аднак гэты загад быў запаздальным – у час гэтай размовы прыбыўшых у горад напярэдадні яўрэяў ужо расстралялі ў наваколлі Рыгі па прычыне немагчымасці знайсці месца для іх рассялення [9, с. 45]. Гэты выпадак стварыў прэцэдэнт для прыняцця на месцах аналагічнага рашэння – знішчаць усіх яўрэяў, што прыбывалі на акупаваную тэрыторыю СССР.

У час, калі пачалася дэпартацыя заходнееўрапейскіх яўрэяў на акупаваную тэрыторыю СССР, ад адміністрацыі ўсходніх тэрыторый рэйха у Берлін пачалі паступаць запыты, аб тым, што рабіць з еўрапейскімі яўрэямі, аказаўшыміся пад іх юрысдыкцыяй. Акупацыйную адміністрацыю хвалявалі пытанні: як абыходзіцца з яўрэямі, што былі дэпартаваныя з Германіі, што трэба рабіць з напалову яўрэямі. А таксама такія пытанні, як абыходзіцца з яўрэямі, якія былі ўсё яшчэ здольнымі забяспечваць ваенную прамысловасць кваліфікаванай рабочай сілай, што рабіць з тымі, хто быў прызваны да службы на "вялікай вайне" і тымі, хто меў неяўрэйскіх мужа, або жонку. Цікавіліся яны і тым, як быць з непрацаздольнымі, як падрыхтаваць яўрэяў да наступаючай зімы ва ўмовах калі харчовыя запасы былі крайне абмежаванымі. Карацей кажучы, патрэбна была ясная дырэктыва зверху, калі не ад самага фюрэра, то хаця б ад Г. Гімлера ці Гейдрыха. Патрэбна было забяспечыць чыноўнікаў ясным планам наконт таго, што рабіць з яўрэйскім насельніцтвам дэпартаваным на акупіраваныя тэрыторыі.

Каб зняць ўсе гэтыя пытанні Гейдрых вырашыў сабраць усіх высокапастаўленых бюракратаў з усходніх тэрыторый на вілле ў Ванзее. Ён

спадзяваўся выпрацаваць тут план адносна далейшага лёсу еўрапейскіх яўрэяў і даць ясныя інструкцыі чыноўнікам, якія ўзначальвалі акупацыйную ўладу на ўсходзе, у тым ліку і на акупаванай тэрыторыі СССР. 29 лістапада 1941 года Гейдрых разаслаў запрашэнні на канферэнцыю, якая была прызначана на 9 снежня. Аднак у гэты дзень канферэнцыя не адбылася. 8 снежня з канцылярыі Гейдрыха была разасланая тэлеграма, у якой сустрэча адкладвалася на невызначаны тэрмін. Потым запрашэнні на канферэнцыю былі перадрукаваныя з указаннем новай даты - 20 студзеня 1942г. Такая адтэрміноўка тлумачыцца тым, што 7 снежня 1941 года японцы атакавалі Пёрл Харбор, што стала нечаканасцю для Берліна і непрыемна здзівіла іх нямецкіх саюзнікаў. А. Гітлер працягваў спадзявацца на тое, што японцы адкрыюць фронт супраць Савецкага Саюза. У склаўшайся сітуацыі ён быў вымушаны быць падтрымаць сваіх саюзнікаў і 11 снежня 1941 года Германія абвясціла вайну Злучаным Штатам Амерыкі.

Пасля гэтых падзей характар вайны радыкальна змяніўся, калі раней для Германіі вайна з'яўлялася еўрапейскім канфліктам, то цяпер яна набывала характар сусветнай. Нямецкае кіраўніцтва было ў разгубленасці. Яно разумела, што ўступленне ў вайну ЗША прывядзе да катастрафічных наступстваў і істотна паўплывае на ход вайны. Вермахт ужо нес надзвычай вялікія страты на Усходнім фронце. Нямецкі гісторык Х. Герлах перакананы, што гэтыя падзеі аказалі рашаючае значэнне на тое, што А. Гітлер аддаў загад аб масавым знішчэнні заходнееўрапейскіх яўрэяў.

12 студзеня 1942 года фюрэр сабраў каля 50 вядучых нацыстаў, большасць з якіх былі высокапастаўленымі дзяржаўнымі чыноўнікамі на пасяджэнне ў асабістым кабінете рэйхсканцэлярыі і аддаў вусны загад аб вынішчэнні яўрэяў. Гэта было зафіксавана ў двух крыніцах. Першая - дзёнік Йозефа Гебельса, дзе ён пісаў - "Што тычыцца яўрэяў Фюрэр вырашыў расставіць усё па сваіх месцах раз і назаўсёды. Пачалася Сусветная вайна, знішчэнне яўрэяў стала неабходным яе наступствам. На гэтае пытанне ўсе павінны глядзець без сінтэментальнасці. Мы не сімпатызуем яўрэям, мы сімпатызуем толькі немцам. Страты Германіі на ўсходнім фронце складаюць больш за 160 000 чалавек. Таму яўрэі, адказныя за гэта павінны заплаціць сваімі жыццямі". Цікава, што ў гэтым жа дакуменце знаходзіцца запіс адной з перадваенных прамой Гітлера: "Калі зноў яўрэям удалася развязаць сусветную вайну, то яўрэям у Еўропе прыдзе канец. Справа прынцыпа сімпатызаваць толькі немцам і больш нікому. Мы не можам расстраляць гэтыя тры з паловай мільёны яўрэяў, мы не можам іх атруціць, але мы будзем ісці па шляху іх паспяховага знішчэння, у адпаведнасці з законамі ўстаноўленымі Рэйхам" [9 с. 56]. Другая крыніца - гэта прамова Ганса Франка, кіраўніка акупацыйнай улады ў Кракаве. Яна была зроблена на пасяджэнні ўрада 16 студзеня 1942 года. Ён даказваў, што яўрэяў неабходна масава знішчаць і, што такая задача пастаўлена фэрэрам. Гэта адбылося прыкладна ў той жа час, калі Й. Гебельс зрабіў запіс у сваім дзёніку [8, с. 59].

Яшчэ адно сведчанне ўказвае, што рашаючая пастанова была зроблена ў сярэдзіне студзеня 1942 года. 14 студзеня Г. Гімлер сустрэўся з Віктарам Бракам чалавекам, што быў адказным за праграму эфтаназіі ў рэйху. Гэта праграма прадугледжвала ў тым ліку і атручэнне вязняў газам. Гімлер запісаў ў сваім дзёніку, што яны абмяркоўвалі "праграму эфтаназіі на ўсходніх тэрыторыях." У

гэты ж час кіраўнік Брака, Філіп Боўлер меў некалькі сустрэч з Гітлерам, пад час якіх яны таксама абмяркоўвалі тэхналогіі забойства людзей, а іменна тое, як зрабіць іх масавымі і таннымі. 15 студзеня міністр усходніх тэрыторый, ідэолаг нацысцкай партыі і аўтар многіх прамоў фюрэра, Альфрэд Розенберг пераканаў А. Гітлера ў неабходнасці нейкім чынам завуаліраваць афіцыйнае рашэнне аб знішчэнні яўрэяў, пры гэтым чыноўнікам на месцах павінна быць абсалютна зразумелым, што зрабіць з вывезенымі на ўсходнія тэрыторыі яўрэямі. Таксама ён прасіў Гітлера больш рэзка не выказвацца ў адрас Нью-Йоркскіх яўрэяў, бо гэта можа пашкодзіць рэйху[9, с. 43].

18 снежня 1941 года адбылася канфедэнцыянальная сустрэча А. Гітлера са сваім бліжэйшым саратнікам Г. Гімлерам. Яны абмяркоўвалі, як ажыццявіць узгаданую прапанову А. Розенберга і вырашылі аб'явіць аб неабходнасці масавага знішчэння яўрэйскіх партызан, хаця, як ў Берліне так і на месцах, акупацыйныя чыноўнікі добра ведалі, што ў снежані 1941 года яўрэйскіх партызанскіх атрадаў на акупаванай савецкай тэрыторыі фактычна не існавала. Гэта падцвярджаюць маскоўскія архівы і даследаванні айчынных гісторыкаў. Таму разлік рабіўся на тое, што нямецкія акупацыйныя ўлады на ўсходзе правільна зразумеюць, што неабходна забіваць усіх яўрэяў, якія акажуцца там, у тым ліку і заходнееўрапейскіх, абвясціўшы іх партызанамі.

Згодна Х. Герлаху, перанос на 6 тыдняў канферэнцыі, тэмай якой было абмеркаванне пытання аб лёсе нямецкіх і еўрапейскіх яўрэяў дэпарціраваных на акупіраваную савецкую тэрыторыю, тлумачыцца тым, што пасля ўступлення ў вайну ЗША Гітлер канчаткова вырашыў, што рабіць з яўрэямі, а канферэнцыя згубіла сваю актуальнасць. Аднак заставалася яшчэ шэраг пытанняў агульныя сэнс якіх - як зрабіць знішчэнне яўрэяў масавым, эфектыўным і адносна танным. Па гэтай прычыне канферэнцыя не была адменена і ўсё ж адбылася ў студзені 1942 года.

Такім чынам, нягледзячы на адсутнасць прамых пісьмовых распараджэнняў А. Гітлера і яго бліжэйшага акружэння, аб пачатку знішчэння на акупіраванай савецкай тэрыторыі заходнееўрапейскіх яўрэяў, яно ажыццяўлялася без усякіх распараджэнняў па ініцыятыве мясцовых акупацыйных улад з верасня 1941 года, з таго часу, калі сюды пачалі прыбываць першыя партыі яўрэяў, дэпарціраваных з Еўропы. Са студзеня 1942 года, калі такое распараджэнне было атрымана машына масавага знішчэння еўрапейскіх яўрэяў пачала працаваць у поўную сілу.

Што тычыцца масавага знішчэння яўрэяў, якія жылі на тэрыторыі СССР то яно пачалася намнога раней – адразу пасля пачатку Вялікай Айчыннай вайны ў чэрвені 1941, задоўга да ўступлення ЗША ў вайну і канферэнцыі ў Ванзее. Яно ажыццяўлялася ў адпаведнасці з распараджэннем аддадзеным нямецкім салдатам напярэдадні нападения на СССР. Яны атрымалі загад на занятых савецкіх тэрыторыях у першую чаргу знішчаць яўрэяў і камуністаў паміж якімі фашысты ставілі знак роўнасці. Тым не менш канферэнцыя ў Ванзее аказала істотны ўплыў на паскарэнне масавага знішчэння яўрэйскага насельніцтва ва ўсіх акупаваных фашыстамі краінах. Пасля канферэнцыі знішчэнне яўрэяў ператварылася ў д'ябальскую індустрыю вынішчэння цэлага народа. Сотні тысяч нямецкіх і

заходнееўрапейскіх яўрэяў былі знішчаны на акупаванай тэрыторыі ССРС, у тым ліку ў сумна вядомым лагеры смерці Малы Трасцянец пад Мінскам.

Літаратура і крыніцы

1. Альтман, И. А. М. Научная несостоятельность основных тезисов отрицателей Холокоста // Отрицание Холокоста: история и современные тенденции / И. А. Альтман. – М. : Фонд «Холокост», 2001. – 88с.
2. Граф, Юрген. Миф о Холокосте. Правда о судьбе евреев во второй мировой войне / Ю. Граф. – М.: Русич, 2001. Граф Ю. Слон-невидимка // Великая ложь XX века/ Ю.Граф (перевод С. Воронцова). – Сенеж, 1997.
3. Джонсон, Пол. Современность, мир с двадцатых по девяностые годы. - М., 1995. Т. 1.
4. Липштадт, Д. Гитлер никогда не отдавал приказа о Холокосте. «Суд над отрицанием Холокоста»: Использование истории против искажения фактов /Д. Липштадт и др.(перевод Н.Н. Трухиной). – М. : Персифаль, 2013. – 245с.
5. Маккарти, Дж., Керен, Д., Моррис, Дж., Маквей К. Какие существуют доказательства того, что нацисты умышленно убили шесть миллионов евреев?. 66 вопросов и ответов о Холокосте. Проект Низкор http://holocaust.skeptik.net/qar01_ru.html
6. Шпеер, Альберт. Воспоминания/А. Шпеер. – Смоленск. Русич, 1998. – 356с.
7. Brown, Michael The Holocaust in University Teaching. – New York. Rizzoli, 2001.
8. Gerlach, Christian. The Fuhrers Decision // History Today. October 1998.
9. Gerlach, Christian. The Fuhrers Decision // History Today. November. 1998.
10. Irving, David. Hitler's War and the War Path. Wordsworth Military Library; Limited edition (1999).
11. Vest, R. Holocaust Denial: Past, Present, and Future (англ.). J495 - Proseminar for History Majors (АКА: Senior Seminar). Indiana University Southeast (2001).